

A negyvenéves Göcseji Falumúzeum

A 2008-ban 40. születésnapját ünneplő Göcseji Falumúzeum létrejötté része egy a XIX. század óta tartó, sőt napjainkban egyre erősödő folyamatnak. Az ember életmódja és a hozzá tartozó tárgyak egyre gyorsabban változnak, avulnak el és tűnnek a múlt ködébe, az egymást követő nemzedékek pedig szinte kétségbeesetten próbálják összegyűjteni, megmenteni és utódaiknak megmutatni azokat helyeket, dolgokat, tevékenységeket, technikákat – a „hagyományt” –, ami nekik gazdagságot, lehetőségeket, életményt, egyszerűen az életet jelentette. A hagyományos azonban egyre inkább magyarázatra szorul. Már nem elegendő jelzésszerűen, az említés szintjén érinteni a régi idők jelenségeit, a ma embere már túlságosan eltávolodott tőlük. Szüksége van az értelmezésre, a tárgyak egykori környezetükbe helyezésére, készítésük, használatuk bemutatására. Így váltak a múzeumok, s köztük különösképpen a szabadtéri múzeumok a különlegesen szép és értékes tárgyak gyűjteményéből a hétköznapi élet tárlatává, manapság pedig ugyanezen ok miatt igyekeznek az „átélhető múlt” helyszíneivé válni.

Magyarországon a külföldi példák és a világkiállítások tapasztalatai nyomán az Ezredéves Országos Kiállítás néprajzi faluja volt az első kísérlet a népi lakás- és tárgykultúra saját kontextusában való bemutatására. Bár a nagyszabású terv csak részben valósult meg, a kísérlet sikeresnek volt tekinthető, és nem a néprajztudósok szándékain múlott, hogy a szabadtéri múzeumok létrehozása hazánkban csak mintegy hét évtized elmúltával, az 1960-as években került napirendre. Ekkorra azonban mind a törvényi, mind a tudományos alapok¹ megteremtődtek, és megszületett a politikai elhatározás is, hogy a szándékokhoz megfelelő, nem csekély anyagiakat is hozzárendeljenek. Göcsej területének bejárását, népi építészeti emlékeinek felmérését és közreadását Tóth János építészmérnök – egykor Szombathely város, 1957 és 1965 között az Építésügyi Minisztérium főmérnöke – végezte el a Zala megyei Tanács megbízásából.²

Az 1960-as 1970-es években alapított, illetve megkezdett szabadtéri múzeumok (falumúzeumok, múzeumfalvak, skanzenek és néprajzi gyűjtemények) közül elsőnek, 1968. augusztus 20-án a Göcseji Falumúzeum nyitotta meg kapuit.

Dr. Szentmihályi Imre, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum néprajzos igazgatója már az 1950-es alapítástól fogva törekedett arra, hogy a háború után még igen elmaradott és szegény, de az olajipar előretörésének következtében hirtelen fejlődésnek induló, s ezáltal jobb anyagi körülmények közé emelkedő Zala megye még meglévő XIX. századi boronaházait feltérképezze. Nem titkolt szándéka, egy „göcseji skanzen” létrehozása, szerencsésen találkozott Tóth Jánosnak, a nyugat-dunántúli népi építészeti elismert kutatójának és Barabás Jenőnek, az ELTE néprajzprofesszorának érdeklődésével. Mindketten ezen a vidéken születtek, és hathatós segítséget nyújtottak a szabadtéri múzeum tervezésében, felépítésében. Ugyanezekben az években a megyei vezetésben is olyan emberek kerültek pozícióba, akik magukévá tették, tevőlegesen előmozdították a kutatók elképzeléseit.

Előzmények

A göcseji népi építészet szépségeire már a kezdet kezdetén felfigyelt a kutatás és a közönség egyaránt. A Millenniumi Falu 1883-ban épült, faragott-festett oromzatú zalai háza is vidékünkéről, Míkekarácsonyfáról származott,³ 1938-ban pedig a tenyészállatvásár magyar falujában felépített zebeckei házat is kiemelkedőnek találta a kiállítás bírálója.⁴ Mindkét ház kiválasztásakor egyforma szerepet játszott a szépség és a hitelesség. Az ezredéves kiállítás előtti terepbejárás alkalmával Jankó János ezekkel a szavakkal háritotta el Csértán Károly alispán javaslatát, hogy a megye módosabb területeiről mutassanak be valamely korszerű háztípust: „*egyfelől a jómódu magyarság modern építkezése állandóan a német motívumok befolyása alatt áll, ... más felől a Göcsej meglehetősen minden befolyás elől elzárt területet képez és építkezése eredeti magyarosnak tekinthető.*”⁵ Ugyanezt a szempontot emeli ki

¹ Cseri Miklós–Füzes Endre: Szerkesztői előszó. *Katonáné Szentendrey Katalin: A Szabadtéri Néprajzi Múzeum alapításának története 1972-is a dokumentumok tükrében.* Ház és Ember 17. Szentendre 2004. 5. old. Göcsej népi építészetének kutatását Tóth János végezte el és adta közre a Zala megyei Tanács megrendelésére, Tóth János: Göcsej népi építésze. Bp. 1965.

² Tóth János i. m.

³ Németh József: A Göcseji Falumúzeum története. Kézirat a Göcseji Múzeum adattárában (a továbbiakban GMA), GMA 1640-1993 I.

⁴ Tóth János: A magyar skanzen és a göcseji szabadtéri múzeum. A Göcseji Múzeum jubileumi emlékkönyve, Zalaegerszeg, 1960. 290. old.

⁵ Jankó János: A milleniumi falu. *Series historica ethnographiae.* Bp. 1989. 134. old.

Gönyey Sándor az 1939-es budapesti terményállatvásár néprajzi tanulságait levonva: „*Dicséretre méltó törekvés a magyar falu jellegzetes házainak és pásztor építményeinek beépítése a vásár magyar színezetének emelésére. ... A zalai Zebeckéről felhozott tipikus göcseji ház kiemelkedett néprajzi hitelességével a többi kevésbé hiteles ház közül.*”⁶ Sajnos a kiállítás befejeztével mindkét épületet lebontották. Szentmihályi Zalában is számontartott több, szépen díszített oromfalú házat (Mikéfaról, Milejszregből), amelyek a háború, vagy a műemléki védettség hiánya miatt elpusztultak.⁷

A göcseji szabadtéri múzeum szorosabban vett története egy Káváson, 1871-ben épült, faragott-festett oromfalú, zsúptetős boronaház minisztériumi felmérésével és védetté nyilvánításával kezdődött. A tulajdonos 1958-ban le akarta bontani az éppen összedőlni készülő házat, amit azonban a zalaegerszegi városi tanács Tóth János és a műemlékes szakemberek javaslata alapján, a család kártalanításával kisorsolt, majd lebontatott és egy szakavatott áccsal újjáépíttetett a megye szakértői által kijelölt parkban. A munkákat Szentmihályi Imre felügyelte.⁸ Ez a ház lett a tervezett szabadtéri néprajzi múzeum első épülete, 1959. november 10-én volt a műszaki átadása.⁹

A kávási ház először a Kálvária-kápolna melletti dombok között, a Május 1. ligetben épült újjá. Ezt a helyet jelölték ki ugyanis a leendő falumúzeum helyszínének. A választást a XVIII. századi kápolna és muzeális értékű sírkövekkel teli, fallal kerített temető szomszédsága és a vasút, valamint a városközpont közelsége indokolta. Az első terv szerint a szabadtéri múzeum jóval kisebb léptékű lett volna, mint ami végül elkészült. A háromosztatú, szoba-konyha-kamrás kávási lakóházon kívül egy kerített ház képviselte volna a lakóépületek két, Göcsejben általános típusát, ezeket a park két végében építették volna fel. A kerített ház eredeti bútorzattal(!) az őrlakás funkcióját is betöltötte volna.

A bejárati rész bal oldalán, a lakóházzal szemközt jelölték ki a hottói kovácsműhely helyét. Ez Szentmihályi Imre egyik kedvenc épülete volt. Már diákkorában többször lefényképezte, s így a múzeum archiv fotóin jól követhető a műhely eredeti helyén végbement fokozatos pusztulása, majd később újjáépítése az új falumúzeumban. A múzeumot kettészelő sétálóút két oldalára egy-egy a göcseji falvakra jellemző gazdasági épületet terveztek fölépíteni. A kovácsműhely mellé tölgygerendákból készült emeletes kamra, a *kástu* (boronakásté), méhes, ol és kukoricagőré került volna, míg a jobb oldalra *csigáskút*, istálló és (*torkos*)*pajta*. A kálváriadomb lejtőjén épült volna fel egy jellegzetes zalai boronapince, valamint az egykor gyakori, de a XX. század második felére már eltűnt pálinkaégető konyhók egyik utolsó példánya, a csödei hétszögletű, zsúptetejű gerendaépítmény. A park túlsó végébe, az onnan keletre induló utca tengelyébe került volna a környék két tipikus szakrális emléke: egy festett bádogdíszekkel felszerelt útmentí kereszt és egy kettős tetejű, *szoknyás* harangláb,¹⁰ amely elhelyezését tekintve szinte folytatása lett volna az egykor ugyanitt felépített „revíziós toronynak”. A torony a nemesnépi XVIII. századi harangláb mintájára készült az 1935-ös Göcseji hét egyik attrakciójaként,¹¹ 1951-ben még állt, de nem sokkal később leégett.

A szabadtéri múzeum tervezésében és a kávási ház odatelepítésében mind Tóth János, mind pedig Szentmihályi Imre külső szakemberként vett részt. Csak a ház felépülte után merült fel annak gondolata, hogy a készülő létesítmény majdan az akkor még alig egy évtizedes múltra visszatekintő Göcseji Múzeum keretei közé tartozzon. E „szakmai szempontból kívánatos”¹² javaslat azonban aktualitását veszítette, a kávási ház ugyanis alig egy évvel az áttelepítése után, 1960 karácsonyán kigyulladt. Diszes oromzatát és boronafalait meg lehetett ugyan menteni, de a skanzenépítés folyamata a „baleset” következtében évekre megszakadt, a tető helyreállítása csak 1962-re történt meg.

Építés

A végleges döntés a Göcseji Szabadtéri Néprajzi Múzeum felállításáról végül is a megyei tanács 1963. július 24-i ülésén született meg.¹³ Erre az időpontra azonban szinte minden korábbi terv megval-

⁶ Gönyey Sándor: A tenyészállatvásár néprajzi tanulságai. Néprajzi Értesítő 1939. 75. old.

⁷ Szentmihályi Imre: Göcsej települése és népi építkezése. Kézirat, GMA 542-1979. 10. old.

⁸ Tóth i. m. 296. old.

⁹ Németh i. m. 7. old.

¹⁰ Tóth i. m. 301. old.

¹¹ Antal Dezső: A magyar népi építészetéről. Göcsej. Bp.

¹² Szentmihályi Imre levele a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztályának ü.i.sz. 130/1960. Németh i. m. 3. melléklet

¹³ Zala megye Tanácsa VB ülésének 158/1963.VB. számú jegyzőkönyve Németh József i. m. 8. melléklet

tozott. A helyszín – hosszas viták után – a Kálvária-kápolna mellett a Zala-rétre, a folyó holtága mellett álló, ipari műemlékké nyilvánított és megvásárolt Hencz-féle vízimalom környékére tevődött át (magába foglalva természetesen az OMF által felújításra jelölt malomépületet is), és több lépcsőben, jelentősen kibővült. A korábbi változat még nem sokkal tartalmazott többet az eredeti, Május 1. ligetbe szánt anyagnál,¹⁴ ennél azonban végül jóval nagyobb területet és sokkal több épületet vásároltak meg. A múzeum szándékai szerint a XIX. század végi paraszti építkezési és lakáskultúrát, ezen keresztül elsősorban a paraszti életformát kívánta bemutatni. Éppen ezért a végleges tervek már nemcsak egyes falusi gazdasági vagy lakóépületek, épülettípusok áttelepítésére és berendezésére, hanem gazdasági egységek – egész porták létrehozására születtek meg.¹⁵ A program megalkotói: Szentmihályi Imre, Tóth János és Barabás Jenő kettős célt tűztek maguk elé. Egyrészt megmenteni és bemutatni Göcsej igen változatos népi építészetét, a lakó- és a különböző funkciójú gazdasági épületek számos típusát és változatát, másrészt érzékletessé tenni az első világháború előtti korszak életmódjának minél több szeletét, a telekbeépítéstől a házimunkáig, a szerszámoktól a használati tárgyakig, a viseletektől a konyhai berendezéséig.

1963-ban, az alapítás évében, az előkészítő munkák mellett elkezdődött a vízimalom műemléki helyreállítása. 1964-ben megtörtént a terület kisajátítása és bekerítése, megépült a szigetre vezető hid. Közben elkészült az előterv¹⁶, és megalakult a különböző szakemberekből álló Skanzen-bizottság, amelyet a vitás kérdések megoldására és a munka szakmai felügyeletére hoztak létre. 1965-ben elkészült a tudományos programterv, megvásárolták az épületeket, befejeződött a malom helyreállítása. 1966-ban áthelyezték a terület fölött húzódó magasfeszültségű vezetékét, megtörtént a tereprendezés (a múzeum területének nagy részét fel kellett tölteni), hét különböző épület bontása, helyszínre szállítása, közülük négynek a felépítése. 1967-ben nyolc nagyobb és négy kisebb épület bontása és beszállítása zajlott le. Tizenhárom építmény készült el, ezeket augusztusban rövid időre megnyitották a szakemberek és a látogatók előtt. 1968-ban öt nagyobb és kilenc kisebb épület készült el. Iskolák és művelődési intézmények segítségével nagyarányú gyűjtés zajlott, a berendezések nagy része is helyére került. Augusztus 19-én megnyílt a Falumúzeum.¹⁷ (A múzeum beépítési terve a hátsó belső borítón látható.) Már nyitás után került sor a rekonstruált épületek és épületrészek fölépítésére és az olajütő „burkolatának”, egy üvegfalú téglaházikónak felhúzására. Ezek a munkák 1969 és 1972 között zajlottak le.

Az építés részleteivel, eseményeivel, viszontagságaival, a velük kapcsolatos vitákkal és nehézségekkel egész könyvet lehetne megtölteni. A tapasztalatlanság, a műszaki szakember és restaurátor hiánya (pótlása), a rengeteg társadalmi munka megszervezése, a pénzügyi és jogi problémák áthidalása próbára tette a szervezők képességeit és munkabírását egyaránt.

Az épületek

Az épületek kiválasztásának szempontjai közül Göcsej nagyon sokszínű építészeti örökségéből a legarchaikusabb réteg megmentésének, esetenként rekonstrukciójának szempontja szinte maradéktalanul érvényesült. Azok a szalmatetos boronaházak, amelyek az egyébként sem jómódjáról, inkább elmaradottságáról, „sötétségéről” híres Zala kis lélekszámú, az ország vérkeringéséből kieső falvainak is a legszegényebb, legidősebb lakóinak tulajdonában voltak, szinte felbecsülhetetlen információkkal szolgáltak a néprajztudomány, a népi építészeti kutatási számára. Az 1960-as években már kéményes fűtőberendezésekkel, csikótűzhellyel vagy sparhelttel ellátott épületek még híven őrizték korábbi korszakuk vonásait, s tárták őket a meglepett kutatók elé. Szentmihályi Imre már a kávési házban végzett 1954-es gyűjtésekor kiderítette, hogy az eredetileg füstös konyhával rendelkezett, amelyet csak 1918-ban építették át kéményesre.¹⁸ Hogy ezt a korábbi korszakot bemutathassa, az áttelepítéskor 1958-ban nem a bontáskor talált állapotban állította fel az épületet, hanem a Kávás környékén talált hasonló korú tűzfelberendezések figyelembevételével kémény nélküli kemencét rakatott a konyhába. A szobába a már elkallódott eredeti szemeskályha helyett – hasonló megfontolásból – egy másik házból származó kályha került. Természetesen új helyén, a Zala-réten is így építették fel a házat, és nemcsak a kávésit, hanem

¹⁴ Skanzen beépítési terve 1963. GMA 1745–1994/4.

¹⁵ Németh i. m. 12. melléklet

¹⁶ Ld. az előző jegyzetet!

¹⁷ Németh i. m. 22–23. old.

¹⁸ Gyűjtőnapló GMA 260–1954. 15–17. old.

a többi lakóépületet (a kálócfaít, a zalalövöit és a csödeit is) egy korábbi, rekonstruált állapotában állították helyre.

Még nagyobb meglepetés érte a kutatókat a felsőszenzerzsébeti Józsa-féle ház kutatásakor. Tulajdonosa, az 1907-ben született Józsa Sándorné dédanyjaig visszamenőleg számontartotta az épület átalakításáról szóló családi hagyományt, amely szerint az ő 1843-ban tartott esküvője, és Szenzerzsébetre való költözése idején a háznak csak egyetlen fűthető (és természetesen füstös) helyisége volt, amelyben a család lakott, s csak utána toldották meg az utcafronti szobával. Az eredetileg kerített ház gazdasági részeit pedig ugyanennek a dédanyának a halála után, 1912-ben vagy 1913-ban bontották le, így jött létre a kutatók által felmért, L alakú alaprajz.¹⁹ A bontáskor igazolódott a szóbeli hagyomány, s ezzel a megye egyik legrégebb óta fennmaradt népi épülete került a tudományos kutatás homlokterébe. Korát Szentmihályi Imre az 1720-as évekre tette.²⁰ Még ha ez a datálás kissé korainak látszik is, maga a ház mindenképpen a XVIII. századra megy vissza, a típus pedig, amelyet képvisel még sokkal korábbi. Ez a felfedezés mindenesetre átrajzolta a magyar háztípusok fejlődéstörténetének addigi, Bátky Zsigmond által felrajzolt térképét.²¹

Nem is egy olyan ház került a falumúzeumba, amely ennyire korai részleteket őrzött meg, hanem kettő. A zalalövői (Kovács-féle) hajlított ház építéstörténete, amely a bontás során napvilágra került, nagyon hasonló a felsőszenzerzsébetihez, utcai szobáját ennek is később toldották az eredeti füstősházhoz. A kutatók négy építési periódus jól elkülöníthető nyomait találták meg a falakat alkotó boronákon, ezért úgy határoztak, hogy a házat külső tapasztás és berendezés nélkül hagyják, magyarázó rajzokkal ellátva bemutatják rajta a XIX. századi változásokat.

Még két jelentős rekonstrukcióra vállalkoztak annak érdekében, hogy a nyugat-délnyugat-dunántúli népi építészet valamikori jellegzetességeit láthatóvá tegyék. Az egyik a kerített ház létrehozása volt, amelynek során az alsó-csődei ház 1912-ben szétbontott gazdasági részeit, a *kástut*, az ólakat, a színt (*szabadpajta*), a ló- és tehénistállót Rujsz Sándor, a tulajdonos visszaemlékezései alapján újra felépítették. Ehhez az akkor kapható fenyő gömbfákat használták fel. A másik rekonstruált épület a kustánszeg-paraszai *emeletes kástu* volt, nemének egyik utolsó zala (sőt valószínűleg egész magyarországi) képviselője, amelyet Szentmihályi Imre 1951-ben még lefényképezett, de a múzeumi faluba való beszállítást már nem érte meg. Ez teljes egészében új anyagból készült, tetejére a fényképen látható eternitlapok helyett az eredeti állapotnak megfelelően faszindelyt szögeztek.

A két nagyobb mellett több kisebb, a porták képét színesítő, hitelesítő rekonstrukció is született: a bagodvitenyédi *favágító*, azaz favágószín, az egyetlen fatörzsből készült *bodonkút* kávája, az árnyékszék és a *faluszéli* tóka. Utóbbi a szőlőhegyi pincékhez vezető út mentén volt látható. (Az 1980-as években balesetvesztéltre való hivatkozással betemették. Kár érte.) Ugyancsak a rekonstrukciók közt vehetjük számba azokat az oromfal-részleteket, amelyek nem konkrét épületek, hanem a vidék gyakori oromzattípusainak mintájára készültek, és tulajdonképpen azoknak a fűrészelt, faragott és színesre festett deszkázatoknak a védelmét szolgálják, amelyeket a skanzen anyagának összegyűjtésekor Zalaegerszegrre szállítottak.

A kisebb-nagyobb gazdasági épületek közül legjelentősebbek a pajták, amelynek négy különböző fajtáját telepítették át a múzeumba. A náprádfai kőoszlatú boronaeépület deszkakapuját fából készült, úgynevezett *kölkes zárral* lehetett bezárni. A Lendvajakabfáról bekerült pajta érdekessége, hogy nyugati oldalának eresze alá fogódkodót szereltek, és ez alatt állt a köles- vagy hajdínatörésre alkalmas *lűkű*, amelyet ráállva, lábbal működtettek. Ennek a pajtának van egy szalastakarmány, valamint szalma tárolására szolgáló nagyobb *pajtafia*, és egy kisebb élelmiszerkamrája, amelynek oldalai tapasztottak, s amelyet kívülről is meg lehetett közelíteni egy külön ajtón át. A harmadik, a Nagyutasról származó *torkospajta* T-alaprajzú, a szín bejáratához előreugró rész, torok csatlakozik. Mindkét pajtát hatalmas méretű, lécvázaz, fonott kapu zárta. Végül a negyedik, külön álló pajtaépület Bárszentmihályfáról származik. Tapasztás nélküli boronafala a jó szellőzést biztosította, két végét pedig rövidebb gerendákból háromszögletűre képezték ki, így az épület hatszög alaprajzú lett. Zsúpteteje a kapu két oldalán eredetileg egészen a földig ért, fát tartottak alatta. A kisebb épületeket (kamrák, ólak, istállók, kutak) a tervezők úgy válogatták össze, hogy azok mind más-más típust, különböző formavariációkat képviseljenek. Végül méhesek és galambdúcok teszik teljessé a falu képét.

¹⁹ *Barabás Jenő*: Füstősház Zalában. Ethnographia 1969. 336. old.

²⁰ *Szentmihályi i. m. 7.*

²¹ *Bátky Zsigmond*: Magyar tűzhelyek és háztípusok. Néprajzi Értesítő 1930. 113–137. old.

A falutól kissé távolabb egy másik fontos göcseji épületegyüttes, a szőlőhegyi pincék sora áll. Bár az eredetileg tervezett hétből csak kettő épült meg, hatalmas faragott orsós (*csatos* vagy *bábányos*) prései-vel (1772-es és 1848-as évszámmal), lekérgezett ágfából készített bútoraival és eszközeivel érdekes színfoltjai a múzeumnak. Éppen úgy, ahogy a „hegyre járás”, az ottani tevékenység kedvelt időtöltése volt a falusi férfiaknak. A tárnoki pince előtti kaloda pedig felidézi, hogy ezeknek a hegyközségeknek saját törvényeik voltak, amelyeknek megszegéséért szigorú büntetéseket róttak ki.

A vallási élet elengedhetetlen tartozékait a haranglábak és útmenti keresztek képviselik két-két típpussal. A budafai szoknyás és a csödei egyaránt harangláb a „főutca” két végén áll. A fában gazdag Göcsej-vidéken a műkö megjelenése után is szokásban maradt az archaikusabb fakeresztek állítása. Sokszor léckerítéssel vették körül őket, a kereszten pedig fából faragott korpusz vagy festett pléh-Krisztus függött. A keresztfa alsó harmadánál gyakran Szűz Mária-szobor állt kétoldalt angyalkák kíséretében. Mindkét formát festett bádogelemek: Nap, Hold, csillagok, virágok és csengettyük díszítettek. Egy-egy szép példány mindkét fajtából bekerült a múzeumba.

Tervek

Az 1965-ben elkészült programterv²² három ütemben kívánta megvalósítani a Göcseji Falumúzeumot. Az első a tényleges építés, a második a rekonstrukciók és pótlások elkészítése megvalósult, az irodák, a faragószin és az építőanyag-raktár létrehozása késett. A harmadik ütem a továbbfejlesztés lehetett volna, amelyet reális lehetőségek híján a tervezők is konkrét épületek megnevezése nélkül, csak mint lehetőséget említettek.²³ A zavartalan működéshez szükség lett volna egy gondnoki lakásra, amelyet kiállítóhelyiséggel együtt szándékoztak megépíteni, és már az 1963-as műszaki rajzon is szerepelt egy vendéglő. Mindkét létesítményre nagyon nagy szükség lett volna, illetve lenne ma is, mert a falumúzeum „fogadóépülete” évtizedeken keresztül egy nagyobb fabódé volt, s csak az ezredfordulóra épült helyette méltó bejárat, reprezentatív kiállítóhelyiségünk és vendéglátóhelyünk pedig ma sincsen. Ugyancsak hiányát érezzük annak a szabadtéri színpadnak, amelyet már a Május 1. liget mellé is betervezték, azután a Zala-rétre is, de szintén a meg nem valósult objektumok számát szaporítja. Mai pályázati lehetőségeink elsősorban a közönség igényeinek kiszolgálását célozzák, így remélhető, hogy a korszerűsítés előbb-utóbb megtörténik.

Szakmai szempontból sajnálatos, hogy – bár sürgőssége miatt természetesen a boronaeépületek megmentése volt a legfontosabb – a zalai népi építészet más, nem kevésbé fontos, nem kevésbé reprezentatív épülettípusainak múzeumba hozatala is elmaradt. Többször is felmerült ugyan a közös élet színterei: templom, iskola, kocsmá, temető stb. áttelepítésének szükségessége, de résztint az, hogy a falumúzeum négy évtizede az anyagi lehetőségek szűkösége miatt gyakorlatilag az épületek állagmegóvására tett sikertelen kísérletek sorozata volt, részint az, hogy a múzeum hosszú ideig nélkülözte a megfelelő felkészültségű és elkötelezettségű szakembereket, a tervek konkretizálásáig sem jutottunk el. Csak a legutóbbi időben, került sor egy külső kemence és a zalacsébi fatemplom *Rómer Flóris* 1861-es rajza alapján történt rekonstrukciójára. Jelenleg kisebb gazdasági jellegű építmények, kukoricagoré, gyümölcsaszaló, hűsüstölő, tyúkök, stb. behozatalát, illetve rekonstrukcióját tartjuk reálisnak, nagyobb vállalkozásnak a lehetősége sem látszik.

Pedig ma már itt van az utolsó pillanat a földfalú, vályog- vagy téglaeépületek utolsó képviselőinek felmérésére, áttelepítésére. Nincs a Göcseji Falumúzeumnak oszlopos oromfalú, boltíves tornácú, kódísállásos, vakolatdíszes háza, íves tégalakapuzata, nincsenek téglából épült gazdasági épületei, noha ezek éppúgy hozzátartoznak az I. világháború előtti-alatti-utáni népi építészethez, mint a korábbi korszakok boronaházai. Hiányoznak a cseréptetők, a mives bádogosmunkák, a konyhai kombinátok, a régies cserépkályhák. Nincs már sok időnk.

Rendezvények

A Göcseji Falumúzeum alapításának egyik fontos célja az iskolai oktatás lehetőségének bővítése, a történelmi, néprajzi, társadalmi ismeretek továbbadása volt. Ezt a feladatot az első három évtizedben a megye iskoláinak közvetlen bevonásával, múzeumi órák és tárlatvezetések szervezésével látta el. Ezenkívül a látogatók nem csekély része csoportos kirándulások keretei között érkezett. Rendszeresek voltak a munkabemutatók, különösen az ünnepi rendezvényeken.

²² GMA 1745-1994/3.

²³ A Göcseji Falumúzeum fejlesztési javaslata. GMA 619-1979.

A helyzet 1990 óta gyökeresen megváltozott. Az oktatás struktúrájának átalakulása, bizonyos tantárgyak óraszámcsökkenése, az osztálykirándulások megritkulása, a családok anyagi helyzetének polarizálódása és más, itt nem részletezett okok következtében a falumúzeum oktatásban betöltött szerepe egyre csökken. Ugyanígy, bár nem azonos mértékben a szervezett csoportok látogatása is. Egyre nagyobb igény van viszont a szórakoztató jellegű műsorokra, kézművestáborokra, vásárookra, folklórcsoportok hagyományos bemutatóira.

Ennek a fokozódó igénynek igyekszik a Falumúzeum egyre fogyatkozó gárdája egyre magasabb színvonalon megfelelni. Munkatársaink egész évre szóló programtervet készítettek, amelyek keretében egyre inkább étellel töltjük meg a múzeumi portákat. Állatokat tartunk, vidékünkön korábban hagyományos fajtákkal pótoljuk az elöregedett, kiszáradt gyümölcsfákat, havonta egy nagyobb rendezvényt szervezünk a falusi élet és szokások bemutatására, a hagyományos ünnepek megülésére, mint amilyen a búcsú, a szüret, a dísznőelés. Igyekszünk életben tartani a régi kézművesipar egyes ágait, ennek reményében hívtuk életre az Országos Fazekasfesztivált, amelyen bemutatkoznak a távoli vidékek hagyományos technikával dolgozó iparosai. És ennek reményében szervezzük nyaranta igen népszerű gyermektáborainkat, ahol népművészek és pedagógusok adják tovább régről örökölt vagy újonnan megszerzett kézműves ismereteiket az általános iskolás korosztálynak.

Kiadványok

Nyitásra egy tizenhat oldalas, térképekkel ellátott, fényképes-rajzos brosúra készült a Göcseji Falumúzeumról, amit *dr. Szentmihályi Imre* írt, és a Zala megyei Idegenforgalmi Hivatal adott ki. A füzet portánként vette sorra és írta le az épületeket, térképre vetítve megjelölte leelőhelyüket, a fontosabbakról alaprajzot is közölt. Rajzait *Brád András*, fotóit *dr. Schlemmer Tamás* készítette.

Az ismertetőt az 1970-es években két különböző célú és terjedelmű kiadvány követte. Az egyik az előzőnek fényképek és ábrák nélküli, valamelyik házi nyomdában készült változata mindenféle könyvészeti adat nélkül. A másik pedig már múzeumi kiadásban Lantos Miklós tizenöt művészi fekete-fehér fotóját nyújtja vásárlójának.

Az első színes fotókkal és időszerűsített térképekkel ellátott kiállításvezető 1992-ben jelent meg a Falumúzeumról *Biró Friderika* tollából, aki a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugat-dunántúli népi építészettel foglalkozó kutatója volt, és egyetemistaként maga is részt vett a múzeum berendezésében. A fényképeket *Kádas Tibor* készítette, és a mai napig ennek utánnyomott változatát vásárolhatja meg a látogató. A szöveg három nyelven (magyar, német, angol) párhuzamosan olvasható.

A csödei pálinkaégető-kunyhó eredeti helyén, 1952

A másik kiadvány 1999-ben jelent meg, kifejezetten az általános iskolás korosztály számára. Nem a hagyományos portáról portára, épületről épületre haladó vezető, hanem a XIX. századi falusi életmód bemutatásához használja a Falumúzeum építményeit, eszközeit, tárgyait. Ehhez a füzethez, amit *Marx Mária* írt és *Zóka Gyula* fényképezett, egy tesztlap is tartozik elsősorban iskolai használatra. Néhány eszten-deje immár videokazettán is kapható ugyanez az anyag.

Végül az utolsó, már valóban mai termék három régióinkbeli szabadtéri múzeumot kapcsol össze, melyek közül az egyik a Göcseji Falumúzeum, a másik a burgenlandi Gerersdorf, a harmadik pedig a szlovéniai Rogatec hasonló intézménye. Ez a – már főképpen képeket tartalmazó – kiadvány is háromnyelvű (a magyar mellett német és szlovén), de külön füzetben, nyilvánvalóan a környéken kirándulók számára készült egy uniós projekt keretében. Ugyancsak ez a projekt adott lehetőséget egy háromnyelvű film digitális elkészítéséhez is. A kiadvány szerzője magyar részről *Marx Mária*, a DVD-é pedig *Kovács Zsuzsa* volt.

Marx Mária